

УДК 796(075):378:377

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.87.16>

Поляков І. О., Гуска М. Б., Мазур В. Й., Романенко О. І., Мичковська Л. І.

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ТРЕНЕРІВ З ОДНОБОРСТВ ДО ПОБУДОВИ РАЦІОНАЛЬНИХ ТАКТИЧНИХ СХЕМ

Відповідно до результатів аналізу науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури (результатів моніторингу спеціалізованих Інтернет-джерел) членами науково-дослідної групи встановлено, що питанням проєктної діяльності, педагогічного моделювання, використання ментальних карт (схем) тощо у напрямі формування тактичного мислення тренерів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби (на різних етапах багаторічної підготовки одноборців) – присвячено недостатню кількість наукових праць, що потребує подальших наукових розвідок та підкреслює актуальність і практичну складову обраного напрямку дослідження.

Головною метою роботи є – визначення сутності та структури формування готовності тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (інших олімпійських та неолімпійських видах одноборств) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення. В процесі дослідно-аналітичної роботи були використані наступні методи: аксіоматичні, ідеалізації, історичні і логічні, сходження від конкретного, формалізації, тощо.

В результаті теоретичного дослідження членами науково-дослідної групи визначено сутність формування готовності тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (інших олімпійських та неолімпійських видах одноборств) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення – особистісне утворення, яке формується шляхом акцентованого педагогічного впливу на формування у тренерів готовності до підняття престижу українського спорту на міжнародній арені (а у разі крайньої необхідності – готовності до особистого захисту України та адаптації навчально-тренувального процесу спортсменів до вимог реалій сьогодення з метою формування надійного резерву захисників і захисниць України), а також забезпечення успішної змагальної діяльності одноборців із використанням раціональних тактичних схем (інших складових тактичного мислення, що забезпечує перевагу над супротивником із мінімальною витратою сил, тощо) та забезпечує узгодження ними знань про зміст та структуру професійної діяльності, а також вимог цієї діяльності до: рівнів теоретичних знань, практичних навичок, стану психофізичної готовності, технічної та тактичної підготовленості підлеглих спортсменів, а також сформованих ключових компетентностей професійної діяльності зі сформованими та усвідомленими ними в процесі розвитку можливостями та потребами. Крім цього, враховуючи результати отримані наприкінці 2 етапу теоретичного дослідження нами визначено структуру зазначеної вище готовності за: ціннісно-мотиваційним, когнітивним, практичним та оцінним компонентами.

Ключові слова: багаторічна підготовка, всебічна підготовка, компетентності, ментальність, одноборства, педагогічне моделювання, передумови, професійна підготовка, самоосвіта, структура, сутність, схеми, тактика, тренери.

На сьогодні спортивні види боротьби, а також інші повноконтактні одноборства є перспективними напрямками формування гармонійно розвинутої особистості. Систематичні заняття обраним видом одноборства забезпечують розвиток та удосконалення фізичних якостей, а також формують у спортсменів психологічну стійкість до впливу несприятливих факторів оточуючого середовища. Доцільно також виділити, що в реаліях сьогодення залучення представників різних груп населення до систематичних занять олімпійськими та неолімпійськими видами одноборств (іншими видами спорту) сприяє формуванню надійного резерву захисників та захисниць України.

Враховуючи вище викладене, а також беручи до уваги необхідність підвищення престижу іміджу України на міжнародній спортивній арені прослідковується актуальність та своєчасність підготовки висококваліфікованих тренерських кадрів, зокрема для олімпійських та неолімпійських видів одноборств.

Необхідно також підкреслити, що формуванню професійних компетентностей у тренерів зазначеної вище групи видів спорту сприяє якісна організація їхньої системи самостійної роботи, а також підвищення кваліфікації, яка передбачає розвиток теоретичних знань та практичних умінь використання раціональних тактичних схем ведення змагальних (навчально-тренувальних) сутичок підлеглими спортсменами із супротивниками різної кваліфікації.

Формування у тренерів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби, а також інших повноконтактних одноборствах теоретичних знань і практичних умінь реалізації дієвих тактичних схем в системі багаторічної підготовки підлеглих спортсменів – у майбутньому забезпечить підвищення показників їхньої змагальної діяльності (спортивної кваліфікації), що на сьогодні є перспективним напрямом наукової розвідки, а також важливим практичним завданням.

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи: кафедри фізичного виховання Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»; кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 (превентивної діяльності) Харківського національного університету внутрішніх справ, а також профільних кафедр закладів вищої освіти відповідно до договорів про міжкафедральну співпрацю (науковий проєкт «Тактика одноборств», 2021–2022 рр.).

З метою якісного відпрацювання завдань, а також досягнення головної мети дослідження (1 етап, листопад-грудень 2021 р.) було створено науково-дослідну групу: О. Моргунов, О. Хацаюк, І. Поляков, І. Ковальов, М. Гуска, В. Мазур, О. Романенко, Л. Мичковська (провідні учені та практики у обраному напрямі наукової розвідки).

Аналіз науково-методичної та спеціальної літератури дозволив визначити низку учених: К. Царенка, О. Верітова, А. Симоніка [1], Н. Башавець, Б. Кіндзера, Ю. Таймасова, О. Зуб, В. Артеменка [2], І. Кузнецову [3], П. Рибалку, Л. Русин, І. Шанту, А. Титовича, С. Лазоренка, О. Хацаюка [4], О. Солодку, Д. Ванюк, О. Кусовську, О. Кусовського, С. Карпенка [5] та інших фахівців обраного напрямку наукової розвідки (Г. Гончар, О. Моргунова, Л. Русин, М. Сабадош, О. Ярещенка), які у своїх працях висвітлювали особливості організації системи професійної освіти, підвищення кваліфікації (самоосвіти) тренерів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських одноборствах.

Не менш цікавими є напрацювання учених: П. Рибалки, Ю. Васецького, О. Солодкої, А. Красілова, О. Хоменка [6], Ю. Стельмаха [7], Р. Первачука [8] та інших фахівців олімпійських та неолімпійських видів одноборств (К. Ананченка, Ф. Загури, Н. Бойченко, С. Пакуліна, О. Приймакова, М. Хасанова, О. Хацаюка), у яких визначаються ефективні педагогічні моделі, технології (педагогічні умови, методики тощо), що забезпечують формування готовності спортсменів до змагальної діяльності.

Подальший аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, привернув нашу увагу до наукових праць: Г. Арзютова [9], В. Андрійцева [10], О. Хацаюка, С. Чередніченка, А. Дяченко, Н. Партико, А. Корольчука, Д. Стеценка, А. Антонюк [11], Ю. Тропіна [12] та інших учених і практиків (А. Алексєєва, В. Андрійцева, І. Асаулюка, Г. Огаря, Р. Первачука, В. Шандригося), у яких розкриваються особливості удосконалення техніко-тактичної майстерності спортсменів, які спеціалізуються у спортивних видах боротьби.

Аналіз спеціальної науково-методичної та довідкової літератури у обраному напрямі наукової розвідки дозволив визначити наступні суперечності між:

- достатнім рівнем сформованості теоретичних знань та практичних умінь тренерів досліджуваної категорії у напрямі методичного забезпечення навчально-тренувального процесу одноборців та недостатнім рівнем теоретичних знань, а також практичної підготовленості представників досліджуваної категорії у напрямі побудови тактичних схем ведення змагальних (навчально-тренувальних) сутичок спортсменами, які спеціалізуються у спортивних видах боротьби;

- достатнім рівнем сформованості у тренерів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби практичних навичок організації навчально-тренувального процесу одноборців на різних етапах їхньої багаторічної підготовки та недостатнім рівнем сформованості у представників досліджуваної категорії практичних навичок використання сучасних педагогічних моделей (технологій, методик тощо), що забезпечують формування тактичного мислення у спортсменів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби;

- високим рівнем фізичної, спеціальної фізичної, психологічної та технічної підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у спортивних видах боротьби та потребою розвитку у представників досліджуваної категорії, а також їх особистих тренерів навичок проєктної діяльності у напрямі побудови ефективних тактичних схем ведення змагальних (навчально-тренувальних) сутичок із різними за спортивною кваліфікацією супротивниками.

Відповідно до результатів аналізу науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури членами НДГ встановлено, що питанням проєктної діяльності, педагогічного моделювання, використання ментальних карт (схем) тощо у напрямі формування тактичного мислення тренерів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби (на різних етапах багаторічної підготовки одноборців) – присвячено недостатню кількість наукових праць, що потребує подальших наукових розвідок та підкреслює актуальність і практичну складову обраного напрямку дослідження.

Метою статті є визначення сутності та структури формування готовності тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (інших олімпійських та неолімпійських видах одноборств) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення.

Під час дослідно-експериментальної роботи нами планувалося вирішити наступні завдання:

- провести аналіз науково-методичної та спеціальної літератури у напрямі організації системи професійної освіти, підвищення кваліфікації (самоосвіти) тренерів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських одноборствах;

- визначити ефективні педагогічні моделі, технології (педагогічні умови, методики тощо), що забезпечують формування готовності спортсменів-одноборців до змагальної діяльності;

- здійснити моніторинг науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури у напрямі удосконалення техніко-тактичної майстерності спортсменів, які спеціалізуються у спортивних видах боротьби.

В процесі дослідно-аналітичної роботи були використані наступні методи: аксіоматичні, ідеалізаційні, історичні і логічні, сходження від конкретного, формалізаційні, тощо. Крім цього було використано власний досвід організації системи самостійної роботи тренерів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби (інших повноконтактних одноборствах), а також досвід багаторічної підготовки спортсменів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських видах спорту.

У динаміці 2 етапу теоретичного дослідження (січень-лютий 2022 р.) членами науково-дослідної групи (НДГ) розглянуто сутнісні характеристики формування готовності тренерів, які спеціалізуються в боротьбі самбо (спортивний та бойовий розділи) до побудови раціональних тактичних схем ведення однокорціями змагальних сутичок із супротивниками різної спортивної кваліфікації.

Доцільно зауважити, що підготовка висококваліфікованих тренерських кадрів здійснюється у відповідних закладах вищої освіти. В системі професійної освіти представників зазначеної вище категорії забезпечується формування ключових компетентностей необхідних для подальшої самостійної професійної діяльності [13]. Зазначене вище відображено у наукових поглядах В. Бусела [14, с. 257]. На його думку поняття «готовність» – є станом готового, а «готовий» – це той, хто зробив необхідне приготування до чого-небудь; складений, підготовлений; набув досвіду, уже склався».

Готовність майбутніх тренерів з однокорців до професійної діяльності досліджували наступні учені і практики: А. Алексєєв, Г. Арзютов Н. Бойченко, М. Василенко, О. Зуб, І. Кузнецова, А. Маляренко, Л. Русин, І. Шурахап та інші фахівці обраного напрямку наукової розвідки. У свою чергу, питанням удосконалення професійних компетентностей діючих тренерів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських видах однокорців (в системі підвищення кваліфікації, самостійної роботи) присвячені наукові праці: О. Вілігорського, А. Євтифієва, О. Моргунова, В. Пижова, О. Приймакова, П. Рибалки, О. Хацаюка та інших учених і практиків.

У сучасній педагогічній науці виокремлено низку підходів, що характеризують особливості формування готовності особистості до професійної діяльності (див. табл. 1). Подальший аналіз спеціальної та довідкової літератури (моніторинг Інтернет-джерел) дозволив нам виділити низку трактувань поняття – «готовність особистості до професійної діяльності» (див. табл. 2).

Відповідно до вище викладеного, очевидним є те, що професійна діяльність тренерів, які спеціалізуються у спортивному та бойовому розділі боротьби самбо у порівнянні із іншими видами професійної діяльності має свої специфічні відмінності.

Таблиця 1

Характеристика особливостей формування готовності особистості до професійної діяльності

Підходи	Описова характеристика підходів	Учені (практики)
«персоналістичний»	«готовність до професійної діяльності виражається через вимоги до особистості фахівця, а також через сукупність його ключових компетентностей»	К. Берд, А. Вологіна, А. Деркач, О. Дубасенюк, М. Лазарєв, М. Москальов, Т. Рогова, О. Пехота, Є. Селєзньова (та інші.)
«культурологічний»	«готовність до професійної діяльності проявляється через рівень сформованості професійної культури»	М. Бастун, Г. Васянович, К. Гнатівська, В. Гриньова, Л. Лунгу, О. Олійник, Г. Чередніченко (та інші.)
«креативний»	«готовність до фахової діяльності означає здатність особистості до творчості, а фахова майстерність розглядається як різновид творчості»	А. Беженар, В. Іванова, М. Ілляхова, Л. Кондрашова, Л. Петришин, А. Сологуб, В. Шемчук, Л. Цетнар, В. Ягупов (та інші.)
«змішаний підхід»	«синтез персоналістичного, культурологічного та креативного підходів; різновид підходів у напрямі сутнісних характеристик певного виду «готовності» зумовлює варіативність її визначень, а також логічних трактувань»	С. Дімітрова-Бурлаєнко, В. Кухаренко, Н. Мойсенюк, О. Солодка, П. Рибалко, І. Сірак, Н. Твердохліб, А. Турчинов, О. Хацаюк, В. Шемчук (та інші.)

Беручи до уваги особистий досвід багаторічної підготовки тренерських кадрів, а також спортсменів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських видах однокорців, враховуючи результати аналізу низки науково-методичної, спеціальної (довідкової) літератури [1; 3; 6-10], вважаємо приємливим використання наступного трактування – «готовність тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (однокорців) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення».

Необхідно підкреслити, що провідними ученими та практиками (В. Бойко, О. Журавель, Е. Лапковський, М. Лях, О. Моргун, С. Пакулін, Р. Первачук, Р. Серпович, М. Хасанов та інші.) у обраному напрямі дослідження – зосереджується увага на фізичну, спеціальну фізичну, психологічну, а також технічну підготовленість тренерів, представників досліджуваної категорії до професійної діяльності.

Аналізуючи наукові підходи перелічених вище фахівців однокорців, членами НДГ встановлено, що окремими ученими та практиками не в повному об'ємі використовуються раціональні, а також конкурентно-спроможні методики формування раціонального тактичного мислення у представників досліджуваної категорії, що значним чином сповільнює зростання показників змагальної діяльності спортсменів.

Трактатування поняття «готовність особистості до професійної діяльності»

Учені	Визначення поняття «готовність особистості до професійної діяльності»
А. Бевз	«певний ступінь відповідності змісту і стану психіки, фізичного здоров'я, якостей вимогам діяльності»
А. Демченко	«цілісне особистісне динамічне утворення, набуте в результаті спеціального навчання, що включає у свою структуру взаємопов'язані елементи – науково-теоретичний, практичний і психологічний»
Г. Кловак	«фахова компетентність, яку характеризують сукупність взаємопов'язаних сутнісних орієнтацій, відповідних знань, умінь і навичок»
А. Кондрашова	«інтегральне поняття, що характеризується складною, динамічною структурою взаємопов'язаних особистісних компонентів – професійною спрямованістю, здатністю до самооцінки праці, потреби у професійному зростанні»
Л. Кузнецов	«цілісний прояв особистості, що включає знання предмету, методів роботи, професійну майстерність, комунікативні вміння, високу суспільно-політичну спрямованість, загальні та спеціальні здібності, тощо»
С. Максименко, О. Пелех	«цілеспрямований прояв особистості, який включає погляди, переконання, знання, звички, уміння, ставлення, мотиви, вольові та інтелектуальні якості, почуття установки»

Отже, «готовність тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (однборствах) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення» – доцільно вважати похідним від поняття «готовність особистості до професійної діяльності», що співпадає із науковими поглядами учених: О. Акімова, Т. Гармаш, А. Деркача, О. Кокуна, С. Кучеренка, Т. Лисак, П. Рибалки, О. Старчука, В. Уліча, Т. Жванії. Окремі учені: Г. Кловак, Б. Максимчук, О. Хацаюк, В. Шемчук, В. Ягупов вважають, що «готовність» є – «компетентність».

Аналізуючи низку наукових праць [1-3, 4, 6-8], а також враховуючи наукові погляди учених: К. Ананченка, Н. Павлик, О. Пономарьова, Л. Русин, О. Скирти, О. Солодкої, О. Моргунова, Т. Чопик, О. Шишкін та інших фахівців однборств встановлено, що на готовність тренерів до успішної професійної діяльності значним чином впливає відповідний – «педагогічний вплив». Цікавим також є й той факт, що готовність особистості може бути сформована за умови, якщо вона має чітке уявлення про змістові характеристики майбутньої професійної діяльності, а ключові компетентності будуть відповідати вимогам майбутньої професійної діяльності.

Підсумовуючи вище перелічене, пропонуємо наступне визначення «готовність тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (однборствах) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення» – особистісне утворення, яке формується шляхом акцентованого педагогічного впливу на формування у тренерів готовності до підняття престижу українського спорту на міжнародній арені (а у разі крайньої необхідності – готовності до особистого захисту України та адаптації навчально-тренувального процесу спортсменів до вимог реалій сьогодення з метою формування надійного резерву захисників і захисниць України), а також забезпечення успішної змагальної діяльності однборців із використанням раціональних тактичних схем (інших складових тактичного мислення, що забезпечує перевагу над супротивником із мінімальною витратою сил, тощо) та забезпечує узгодження ними знань про зміст та структуру професійної діяльності, а також вимог цієї діяльності до: рівнів теоретичних знань, практичних навичок, стану психофізичної готовності, технічної та тактичної підготовленості підлеглих спортсменів, а також сформованих ключових компетентностей професійної діяльності зі сформованими та усвідомленими ними в процесі розвитку можливостями та потребами.

Аналітичний огляд наукових праць: І. Кузнецової [3], Ю. Стельмаха [7], Р. Первачука [8], Г. Арзютова [9], В. Андрійцева [10], І. Гавриша [13] та інших учених і практиків (А. Алексєєва, К. Ананченка, С. Белікова, О. Задорожної, О. Моргунова, О. Надтоки, О. Хацаюка, С. Черненко, Т. Чопик, О. Ярещенка) – у напрямі формування готовності тренерів з однборств (інших видів спорту) до професійної діяльності дозволив членам НДГ виділити у її структурі низку спільних компонентів, а саме: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, практичний, оцінний.

Отже, поставлені перед нами завдання виконанні, а головна мета дослідження – досягнута.

Висновки. Підсумовуючи результати теоретико-методологічного аналізу з окресленої проблематики, членами науково-дослідної групи визначено сутність формування готовності тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (інших олімпійських та неолімпійських видах однборств) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення – особистісне утворення, яке формується шляхом акцентованого педагогічного впливу на формування у тренерів готовності до підняття престижу українського спорту на міжнародній арені (а у разі крайньої необхідності – готовності до особистого захисту України та адаптації навчально-тренувального процесу спортсменів до вимог реалій сьогодення з метою формування надійного резерву захисників і захисниць України), а також забезпечення успішної змагальної діяльності однборців із використанням раціональних тактичних схем

(інших складових тактичного мислення, що забезпечує перевагу над супротивником із мінімальною витратою сил, тощо) та забезпечує узгодження ними знань про зміст та структуру професійної діяльності, а також вимог цієї діяльності до: рівнів теоретичних знань, практичних навичок, стану психофізичної готовності, технічної та тактичної підготовленості підлеглих спортсменів, а також сформованих ключових компетентностей професійної діяльності зі сформованими та усвідомленими ними в процесі розвитку можливостями та потребами.

Крім цього, враховуючи результати отримані наприкінці 2 етапу теоретичного дослідження нами визначено структуру зазначеної вище готовності за: ціннісно-мотиваційним, когнітивним, практичним та оцінним компонентами.

Результати дослідження впроваджені у систему самоосвіти тренерів, які спеціалізуються у спортивних видах боротьби: Вінницької, Хмельницької та Харківських областей України. Перспективи подальших досліджень у обраному напрямі наукової розвідки передбачають визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності тренерів з боротьби самбо (спортивний та бойовий розділ) до побудови раціональних тактичних схем.

Використана література:

1. Царенко К. В., Верітов О. І., Симонік А. В. Розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації. *Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. 2017. Вип. 54. С. 284-290.
2. Башавець Н. А., Кіндзер Б. М., Таймасов Ю. С., Зуб О. В., Артеменко В. В. Удосконалення професійних компетентностей тренерів з одноклассів. *Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. 2020. Вип. 73 (Т. 1). С. 47-53.
3. Кузнецова І. Ю. Формування готовності майбутніх тренерів зі східних одноклассів до професійної діяльності в дитячо-юнацьких спортивних школах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Дніпро, 2020. 23 с.
4. Рибалко П. Ф., Русин Л. П., Шанта І. Ф., Титович А. О., Лазоренко С. С., Хацаюк О. В. Сутнісні характеристики формування готовності фахівців фізичного виховання і спорту до використання методики кінезіотейпування. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 82. С. 127-133.
5. Солодка О. В., Ванюк Д. В., Кусовська О. С., Кусовський О. О., Карпенко С. І. Програма формування професійних компетентностей тренерів з одноклассів у системі самоосвіти. *Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. 2021. Вип. 76 (Т. 3). С. 32-38.
6. Рибалко П. Ф., Васецький Ю. В., Солодка О. В., Красілов А. Д., Хоменко О. С. Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічних умов формування готовності здобувачів вищої освіти, які спеціалізуються на одноклассівах, до змагальної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 81. С. 181-188.
7. Стельмах Ю. Ю. Побудова тренувального процесу спортсменок високої кваліфікації у вільній боротьбі з урахуванням особливостей жіночого організму : дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Київ, 2014. 196 с.
8. Первачук Р. В. Удосконалення фізичної підготовки кваліфікованих борців вільного стилю з використанням спрямованого впливу на системи енергозабезпечення : дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Львів, 2016. 208 с.
9. Арзютов Г. М. Теорія і методика поетапної підготовки спортсменів (на матеріалі дзюдо) : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.02 (04). Київ, 2000. 41 с.
10. Андрійцев В. О. Удосконалення техніко-тактичних дій борців вільного стилю на етапі спеціалізованої базової підготовки : дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Харків, 2016. 207 с.
11. Хацаюк О. В., Черемніченко С. В., Дяченко А. А., Партико Н. В., Корольчук А. П., Стеценко Д. Ю., Антонюк А. Е. Результати дослідно-експериментальної перевірки програми техніко-тактичної підготовленості дзюдоїстів-ветеранів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. Вип. 7 (138). С. 124-131.
12. Тропін Ю. М. Вдосконалення спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовки кваліфікованих спортсменів в греко-римській боротьбі з урахуванням різних стилів протистояння : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Харків, 2016. 24 с.
13. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2006. 542 с.
14. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник української мови : словник, 2005. 1440 с.

References:

1. Tsarenko, K.V., Veritov, O.I., Symonik, A.V. (2017). Rozvytok profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti treneriv-vykladachiv DYuSSH u protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii. [Development of professional and pedagogical competence of coaches-teachers of children's and youth sports school in the process of professional development]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh»*, 54, 284-290 [in Ukrainian].
2. Bashavets, N.A., Kindzer, B.M., Taimasov, Yu.S., Zub, O.V., Artemenko, V.V. (2020). Udoskonalennia profesiinykh kompetentnosti treneriv z odnobarstv. [Improving the professional competencies of martial arts coaches]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh»*, 73 (1), 47-53 [in Ukrainian].
3. Kuznetsova, I.Yu. (2020). Formuvannia hotovnosti maibutnykh treneriv zi skhidnykh odnobarstv do profesiinoi diialnosti v dytyachyo-yunatskykh sportyvnykh shkolakh. [Formation of readiness of future coaches in oriental martial arts for professional activity in children's and youth sports schools]. (Abstract of PhD thesis). Dnipro [in Ukrainian].
4. Rybalko, P.F., Rusyn, L.P., Shanta, I.F., Tytovych, A.O., Lazorenko, S.S., Khatsaiuk, O.V. (2021). Sutnisi kharakterystyky formuvannia hotovnosti fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia i sportu do vykorystannia metodyky kinezioiteipuvannia. [Essential characteristics of the formation of the readiness of specialists in physical education and sports to use the technique of kinesiotaping].

- Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 82, 127-133 [in Ukrainian].
5. Solodka, O.V., Vaniuk, D.V., Kusovska, O.S., Kusovskyi, O.O., Karpenko, S.I. (2021). Prohrama formuvannya profesiinykh kompetentnosti treneriv z odnaborstv u systemi samoosvity. [The program of formation of professional competencies of coaches in martial arts in the system of self-education]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolkakh»*, 76 (3), 32-38 [in Ukrainian].
  6. Rybalko, P.F., Vasetskyi, Yu.V., Solodka, O.V., Krasilov, A.D., Khomenko, O.S. (2021). Rezultaty doslidno-eksperymentalnoi perevirky pedahohichnykh umov formuvannya hotovnosti здобувачив vyshchoi osvity, yaki spetsializuiutsia na odnaborstvakh, do zmahalnoi diialnosti. [The results of experimental testing of pedagogical conditions for the formation of the readiness of higher education students who specialize in martial arts for competitive activities]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 81, 181-188 [in Ukrainian].
  7. Stelmakh, Yu.Iu. (2014). Pobudova trenuvalnoho protsesu sportsmenok vysokoi kvalifikatsii u vilnii borotbi z urakhuvanniam osoblyvosti zhinochoho orhanizmu. [Formation of readiness of future coaches in oriental martial arts for professional activity in children's and youth sports schools]. (Abstract of PhD thesis). Kyiv [in Ukrainian].
  8. Pervachuk, R.V. (2016). Udoskonalennia fizychnoi pidhotovky kvalifikovanykh bortsiv vilnoho styliu z vykorystanniam spriamovanoho vplyvu na systemy enerhozabezpechennia. [Improving the physical training of skilled freestyle wrestlers using targeted systems energy supply]. (Abstract of PhD thesis). Lviv [in Ukrainian].
  9. Arziutov, H.M. (2000). Teoriia i metodyka poetapnoi pidhotovky sportsmeniv (na materialy dziudo). [Theory and methods of stage-by-stage training of athletes (based on judo)]. (Abstract of PhD thesis). Kyiv [in Ukrainian].
  10. Andriitsev, V.O. (2016). Udoskonalennia tekhniko-taktychnykh dii bortsiv vilnoho styliu na etapi spetsializovanoi bazovoi pidhotovky. [Improving the technical and tactical actions of freestyle wrestlers at the stage of specialized basic training]. (Abstract of PhD thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
  11. Khatsaiuk, O.V., Cherednichenko, S.V., Diachenko, A.A., Partyko, N.V., Korolchuk, A.P., Stetsenko, D.Iu., Antoniuk, A.E. (2021). Rezultaty doslidno-eksperymentalnoi perevirky prohramy tekhniko-taktychnoi pidhotovlenosti dziudoistiv-veteraniv. [The results of the experimental test of the program of technical and tactical training of veteran judokas]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*, 7 (138), 124-131 [in Ukrainian].
  12. Tropin, Yu.M. (2016). Vdoskonalennia spetsialnoi fizychnoi ta tekhniko-taktychnoi pidhotovky kvalifikovanykh sportsmeniv v hreko-rymskii borotbi z urakhuvanniam riznykh styliv protyborstva. [Improving special physical and technical-tactical training of qualified athletes in Greco-Roman wrestling, taking into account different styles of confrontation]. (Abstract of PhD thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
  13. Havrysh, I.V. (2006). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya hotovnosti maibutnykh uchyteliv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti. [Theoretical and methodological bases of formation of readiness of future teachers for innovative professional activity]. (Abstract of PhD thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
  14. Busel, V.T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. [Large explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv : VTF «Perun», 1440 p. [in Ukrainian].

Poliakov I. O., Huska M. B., Mazur V. Y., Romanenko O. I., Michkovska L. I. The essence and structure of the readiness of trainers who specialize in martial arts to build rational tactical schemes

According to the results of the analysis of scientific-methodical, special and reference literature (results of monitoring of specialized Internet sources) members of the research group found that the issues of project activities, pedagogical modeling, use of mental schemes, etc. in the direction of formation of tactical thinking of coaches, who specialize in wrestling (at different stages of long-term training of wrestlers) – insufficient number of scientific works is devoted, which requires further scientific research and emphasizes the relevance and practical component of the chosen direction of research.

The main purpose of the work is to determine the nature and structure of the formation of the readiness of coaches who specialize in sports and combat Sambo wrestling (other Olympic and non-Olympic martial arts) to professional activity with the use of rational tactical thinking. In the process of research and analytical work, the following methods were used: axiomatic, idealization, historical and logical, convergence from the specific, formalization, and so on.

As a result of theoretical research, the members of the research group determined the essence of the formation of the readiness of coaches who specialize in the sports and combat section of Sambo wrestling (other Olympic and non-Olympic martial arts) to professional activity with the use of rational tactical thinking – personal education, which is formed by accentuated pedagogical influence on the formation of coaches' readiness to raise the prestige of Ukrainian sports in the international arena (and in case of extreme necessity – readiness for personal defense of Ukraine and adaptation of the educational and training process of athletes to the requirements of today's realities in order to form a reliable reserve of defenders of Ukraine), as well as ensuring the successful competitive activities of athletes who specialize in martial arts using rational tactical schemes (other components of tactical thinking, which provides an advantage over the enemy with minimal effort, etc.) and ensures their coordination of knowledge about the content and structure of professional activity, as well as the requirements of this activity to: levels of theoretical knowledge, practical skills; state of psychophysical readiness, technical and tactical training of subordinate athletes, as well as the formed key competencies of professional activity with the opportunities and needs formed and realized by them in the process of development. In addition, considering the results obtained at the end of the 2nd stage of the theoretical study, we determined the structure of the above readiness for: value-motivational, cognitive, practical and evaluative components.

Key words: coaches, competencies, comprehensive training, essence, long-term training, martial arts, mentality, pedagogical modeling, prerequisites, professional training, self-education, structure, schemes, tactics.